

**MAKTABGACHA TA'LIMDA BADIY ASARLARNI SAHNALASHTIRISHDA
ERTAKTERAPIYANING AHAMIYATI**

**Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
Qosimova Muattarxon Shokirjon qizi
Muattarsodiqova200@gmail.com**

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15230334>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ertak terapiyasi usulidan foydalangan holda maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarga badiiy asarlarni sahnalashtirish foydalanish va mashg'ulotlarda amalda tatbiq etish yoritilgan. Bolalarda badiiy asarlarga bo'lgan muhabbat kabi sifatlarni shakllantirish. Tarbiyalanuvchilarga teatrga bo'lgan muhabbat tushunchalarini rivojlantirish o'rgatiladi.

Kalit so'zlar: Badiiy asar, teatr, soya teatri, stol teatri, barmoq teatri, diafilmlar, televideniya.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar faqat tinglovchi bo'libgina qolmay, balki tomoshabinlardir. Bolalar bog'chasida badiiy asarlarni sahnalashtirishning bir necha turi mavjud. Bularga qo'g'irchoq teatri, soya (ko'lanka) teatri, stol teatri, barmoq teatri, diafilmlar, radio va televideniya orqali sahnalashtirilgan asarlar bilan tanishish kiradi. Bolalar qo'g'irchoq yoki soya teatrining spektakllarini tomosha qilishni yaxshi ko'radilar. Bu tomoshalar bolalar uchun katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Sahnalashtirilgan asarlar bolalarning estetik tasavvurini boyitadi, chunki spektaklda san'atning bir qancha turlari: badiiy so'z, tasviriy san'at (bezak, qo'g'irchoqlar yoki siluetlar), sahna san'ati, musiqa va hokazolar birlashgan bo'ladi. Spektaklning bolalarni o'ziga jalb qila olishining sababi shuki, unda ishtirok etuvchi qo'g'irchoqlar jonlanadi, to'siq orqasida yoki ekranda sodir bo'layotgan voqealarni haqiqiy deb biladilar. Sevimli qahramonlari bilan qanday voqealar sodir bo'lishi haqida qayg'uradilar, qahramon og'ir ahvolga tushib qolganda yordam berishga harakat qiladilar. Ko'rgan spektakllarini bir-birlariga gapirib beradilar, buning natijasida ularning nutqi rivojlanib boradi. Respublikamizning barcha viloyatlarida qo'g'irchoq teatri bo'lib, bu qo'g'irchoq teatrlarining repertuaridan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar uchun spektakllar o'rin olgan. Qo'g'irchoq teatr jamoasi bolalar bog'chasida tez-tez spektakl namoyish etib turishadi. Qo'g'irchoq teatrini bolalar bog'chasiga taklif etishdan avval bog'cha mudirasi yoki tarbiyachi oldindan spektaklni qaysi guruh uchun namoyish etish mumkinligini aniqlashi kerak. Bolalar bog'chasida qo'g'irchoq yoki ko'lanka teatrini o'z kuchlari bilan tashkil etish ham mumkin. Qo'g'irchoq teatrini kimning ikkinchi yarmida ko'rsatish maqsadga muvofiq. Qo'g'irchoq teatri zalda, agar zal bo'lmasa, guruh xonasida ko'rsatiladi. Oldindan spektaklga zaruriy narsalarni tayyorlab qo'yish kerak. Bolalarni o'tqazish uchun qulay joy tayyorlanishi, ya'ni namoyish etilayotgan narsalar aniq ko'rinib turishi lozim. Qo'g'irchoqlarning ko'inishini to'rt joydan tekshiriladi: o'rtadan, birinchi qatorning ikki chekkasidan va orqa qatorning chekka joylaridan. Stullarni qo'yish uchun 5-6 yoshli bolalarni jalb qilish kerak.

O'yinchoqlar spektaklini kichik guruhlarda quyidagi ertaklar asosida tayyorlash mumkin: o'zbek xalq ertaklaridan "Qizg'anchiq it", "Fil bilan xo'roz", "Bo'ri bilan Echki", rus xalq ertaklaridan "Sholg'om"; o'rta guruh uchun L.N.Tolstoyning "Ikki o'rtoq", "Uch ayiq", o'zbek xalq dostonlaridan "Alpo-mish", "Go'ro'g'li" katta guruhlar uchun o'zbek xalq ertaklaridan "Egri va To'g'ri", "Saxiy bilan Baxil", A. Avloniyning "Xo'roz ila Bo'ri", Sh. Pyeroning "Qizil Shapkacha" va hokazolar.

O'yinchoqlar teatri uchun oddiy bolalar stoli sahna bo'lib xizmat qiladi. Unga voqealar rivojiga ko'ra zarur bo'lgan bezaklar qo'yiladi, spektakl uchun yaxshi holatdagi (hatto, yangi) o'yinchoqlar tanlanadi.

Tarbiyachi o'yinchoqlar spektaklini boshlashdan oldin o'z stulining ikki yoniga stulcha qo'yadi. Bitta stulchaga hali spektaklga qatnashmagan o'yinchoqlarni, ikkinchisiga esa

qatnashgan o'yinchoqlarni qo'yadi. Tarbiyachi stolga o'tirgan holda, ertakni hikoya qiladi va ertakdagi hikoyaning borishiga qarab, o'yinchoqni stol bo'ylab harakatlantiradi.

Soya (ko'lanka) teatri bolalarda qiziqish uyg'otadi. Soya teatri ertaklarni inssenirovkalashning keng tarqalgan turi. Soya teatrini namoyish etish ertak yoki hikoya, masalni o'qish bilan bir vaqtda namoyish etiladi. Soya teatri o'zining bir qancha xususiyatlariga ega: siluettarning harakatsizligi, ularni ketma-ket qo'yishning imkoniyati yo'qligi, soya teatrida "Tulki va Turna", "Bo'g'irsoq" va hokazolarni namoyish etish mumkin. Soya teatrining imkoniyatlarini kengaytirish uchun bir personajning bir nechta siluettari (ko'rinishlari) tayyorlanadi.

Soya teatrini namoyish etish uchun birinchi kunlarda 3 ta tarbiyachi ishtirok etadi: 1 tasi ekran oldida o'tirib, matnni o'qiydi, 2 tasi esa ekran orasida turib, siluettarni boshqaradi. Spektaklni ko'rsatishning bir qancha variantlari bor. Asarning hammasini o'qish mumkin yoki muallif matnini o'qish bilan chegaralanish mumkin, personajlarning so'zini esa ekran orqasida turgan tarbiyachilar aytib turishadi.

Tarbiyachilar siluettarni boshqarish malakasini egallab olishgach, bitta tarbiyachining o'zi (bolalarni yordamchi qilib) spektaklni ko'rsatishi mumkin.

Tarbiyachi bir nechta personaj uchun matnni o'qishiga to'g'ri keladi. Shuning uchun har qaysi personajning ovozini bolalarga yetkaza olishi ustida (diksiya, ovoz tonining ifodaliligi va hokazo) mashq qilishi kerak.

Ko'lanka teatri uchun ekran va siluettar tayyorlanadi. Ekraning (soya teatrining sahnasi, taxta rom) eni 1 metr, bo'yi 60 sm, pastki taxtasi (oyog'i 10sm) bo'lib, unga yupqa oq mato tortiladi. Yupqa kartondan siluettar yasiladi va har ikkala tomoni qora rangga (tush bilan) bo'yiladi. Siluettarning pastiga qo'l bilan ishlash uchun taglik yasiladi. Soya teatrini namoyish etishdan avval xona qorong'i qilinadi. Ekraning orqasiga bir metr naridan yorug'lik (stol lampasi yordamida) beriladi. Namoyish etilgan siluettar to'liq ko'rinishi, ammo taglik bilan tarbiyachining qo'li ko'rinmasligi kerak.

Diafilm va diapozitivlar — oynada yoki plyonkada ko'rsatiladigan kitobiy suratlar. Diafilm ko'rsatish bolalarga ekranlashtirilgan asar voqeasini yaxshiroq eslab qolish imkonini beradi. Tarbiyachi diafilm ko'rsatishga tayyorlanish paytida undan foydalanishning maqsadini aniqlashi lozim. Diafilmdan bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish va lug'atini boyitish uchun, nutqini o'stirishda, ko'ngil ochish va boshqa maqsadlarda foydalanish mumkin.

Hamma diafilmlar qiziqarli va bolalarga tushunarli bo'lishi, ularda tanish narsalar notanish narsalar bilan birgalikda namoyish qilinishi lozim. Diafilmda yangi material qanchalik ko'p bo'lsa, seans shunchalik qisqa bo'ladi. Bir seansda mazmunan bir-biriga yaqin kichikroq ikkita diafilmni ko'rsatish mumkin. Agar seans uzoq davom etadigan bo'lsa, bolalar toliqib qoladilar.

Bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish va ularning lug'atini boyitish uchun diafilmning matnini aytib turib namoyish qilish va takror ko'rsatish usullaridan foydalanish mumkin.

Diafilm ko'rsatishdan oldin bolalar ekranlashtirilgan she'rni yoki mazmunan diafilmga yaqin she'rni yod olishlari mumkin. Bunday oldindan tanishtirish bolalarning diafilmdagi muhim narsalarnigina emas, balki ikir-chikirlarni ham aniqroq ko'rishlariga yordam beradi.

Tarbiyachi diafilmni bolalarga namoyish qilishdan oldin o'zi ko'radi, matnni ifodali o'qishni o'rganadi, qaysi kadrlarni bolalarga batafsil ko'rsatishni aniqlab oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bolalar ensiklopediyasi. 2-nashr. –T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi". Davlat ilmiy nashriyoti. 2002. -664 b.
2. Boymatova A.G., Djumabayeva M.B., Aliyeva K.S. "Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari" moduli bo'yicha O'quv-uslubiy majmua. –T.: TDPU, 2018.
3. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. -T.: TDPU, 2017.
4. Oila pedagogikasi. Prof. O.Xasanboyeva umumiy tahriri ostida. – T.: Aloqachi, 2007. – 384 b.
5. Xusanboyeva O.U., Tojiyeva M.X. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. –

T.: “Ilm ziyo”, 2012.

6. Ahmedova Z.T. “Ertak terapiya” Toshkent-2019.